

УДК 35.078.3:339.3

Височин І. В.

д.е.н., доц.,

Київський національний торговельно-економічний університет

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВНУТРІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ

У статті визначені ключові проблеми розвитку внутрішньої торгівлі в Україні та на їх основі узагальнені пріоритетні напрями державного регулювання цього виду економічної діяльності.

Ключові слова: внутрішня торгівля, державне регулювання, захист прав споживачів, органи місцевого самоврядування.

Постановка проблеми. Розвиток торгівлі багато в чому визначає ефективність усього суспільного відтворення, і саме тому торгівлю дуже часто називають дзеркалом економічного життя держави. Внутрішня торгівля в Україні є одним із важливих і постійно зростаючих видів економічної діяльності. Структура валової доданої вартості за видами економічної діяльності, за даними Державної служби статистики України, демонструє, що частка торгівлі протягом останніх років коливалася в межах 11-12 %, а у 2012 р. становила 16,7 % [1, с.7], що є свідченням прискорених темпів створення валової доданої вартості суб'єктами господарювання у торгівлі в порівнянні з іншими видами економічної діяльності. Проте, ці темпи є недостатніми, оскільки внесок торгівлі у валовий внутрішній продукт України є нижчим, ніж у таких країнах, як Росія (19-20 %), Польща (18-19 %).

У торгівлі України за офіційними даними зайнято 2,6 млн. осіб [2, с.35], що становить 25,6 % від загальної кількості зайнятих працівників у суб'єктів господарювання (підприємств та фізичних осіб-підприємців) та 5,6 % від загальної кількості населення України. При цьому частка обсягів реалізованої

продукції (робіт, послуг) суб'єктів торговельного підприємництва в 2012 р. склала 39,1 %.

На торгівлю припадає 8,8 % валових капітальних інвестицій, здійснюваних підприємствами різних видів економічної діяльності [2, с.102]. Стрімкими темпами поширюються у сфері торгівлі інноваційні технології.

З 2005 по 2012 роки оборот роздрібної торгівлі України збільшився у 4,7 разів та у 2012 р. досяг 812,1 млрд. грн.. [3, с. 5], а оптовий товарооборот підприємств за визначений проміжок часу збільшився більш ніж удвічі. У той же час, про недовикористання суб'єктами торговельного підприємництва потенціалу нарощення обсягів товарообороту, який, за експертними оцінками, становить 25-30 %, свідчить і конкурентна перевага України у вигляді значної ємності ринку, визначена за результатами звіту Всесвітнього економічного форуму про глобальну конкурентоспроможність у 2012-2013рр.

На нашу думку, одним із чинників, який стримує розвиток внутрішньої торгівлі в Україні, є відсутність державної підтримки якісних перетворень у торгівлі, що актуалізує потребу у створенні цілісної багаторівневої ефективної системи правового регулювання, особливо у сфері державної регламентації умов функціонування даного виду економічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання законодавчого врегулювання правових засад здійснення торгівлі та основ її державного регулювання здебільшого обговорюються фахівцями-практиками, викладачами вищих навчальних закладів торговельно-економічного спрямування та державними службовцями, які опікуються питаннями розвитку торгівлі, на шпальтах періодичних видань, під час проведення тематичних конференцій, симпозіумів, круглих столів з даної проблематики. Серед науковців, які досліджували проблематику участі держави у процесах забезпечення розвитку торгівлі, слід виокремити А.А. Мазаракі, В.Д. Лагутіна, Л.О. Лігоненко, В.В. Апопія, Н.Г. Міценко та інших.

Якщо порівняти вітчизняне і зарубіжне торговельне законодавство, то регулювання внутрішньої торгівлі в Україні характеризується низьким

ступенем втручання з боку держави [4]. Це, з одного боку, сприяє активізації ринкових механізмів господарювання, забезпечує свободу розвитку торговельного підприємництва. Проте, з іншого боку, багато питань, які мають важливе значення для подальшого розвитку торгівлі, залишаються поза правовим полем сучасного законодавства. Тому існує необхідність формування системного уявлення щодо існуючих проблем, які стримують розвиток внутрішньої торгівлі України, та оцінки доцільності і визначення меж застосування державою інструментів, механізмів для їх подолання.

Формування цілей статті. Усвідомлюючи об'єктивну необхідність активізації ролі держави в управлінні і регулюванні ринкових процесів в сферах економіки, завдання статті полягає в обґрунтуванні пріоритетних напрямів державного регулювання внутрішньої торгівлі в Україні.

Виклад основного матеріалу. Без сумніву, обсяги та динамізм розвитку торговельної діяльності значною мірою визначаються ефективністю соціально-економічної політики держави, зокрема в частині вирішення таких ключових проблем розвитку внутрішньої торгівлі України:

- повною мірою не використовується потенціал впливу органів місцевого самоврядування на розвиток внутрішньої торгівлі;
- відсутність «рамкових» умов, які визначали б процес взаємодії учасників ринку (виробників і торговельних мереж), стимулює розвиток тіньової економіки, негативно позначається на торговельному обслуговуванні споживачів;
- іноземні торговельні оператори, користуючись відсутністю належної нормативно-правової бази в сфері торгівлі, не впроваджують цивілізовані стандарти торговельного обслуговування, а користуються вітчизняними тіньовими схемами отримання прибутку, створюючи тим самим передумови для розвитку недобросовісної конкуренції та нав'язування послуг українським постачальникам;

- не прописані інструменти стимулювання продажу товарів вітчизняного виробництва, в результаті чого по багатьох товарних позиціях має місце суттєва імпортозалежність;
- відсутність цінового контролю по більшості товарних позицій призводить до обмеження їх цінової доступності для соціально незахищених верств населення;
- відсутність уваги до питань професійної підготовки кадрів для сфери торгівлі призводить до недотримання правил торгівлі, і як наслідок, прав споживачів на якісне торговельне обслуговування;
- із правового поля випали питання регулювання оптової торгівлі і посередницької діяльності у сфері торгівлі, хоча дані види економічної діяльності посідають вагомe місце у товаропровідній інфраструктурі внутрішньої торгівлі;
- не має належного законодавчого забезпечення провадження торгівлі через мережу Інтернет, що призводить до порушення прав споживачів на придбання якісних і безпечних товарів, а враховуючи постійне збільшення числа Інтернет-користувачів, даний від торгівлі має надзвичайно високий потенціал розвитку.

Виходячи із перелічених проблем, серед пріоритетних напрямів державного регулювання внутрішньої торгівлі в Україні виділимо наступні:

1. Формування системної нормативно-правової бази для розвитку внутрішньої торгівлі. В Україні, починаючи з 1995 року, державними органами було розроблено понад сто нормативних актів, які регулюють торговельну діяльність. Проте, чинна нормативно-правова база, що регулює відносини у сфері внутрішньої торгівлі, не забезпечує належного рівня правового регулювання внутрішньої торгівлі. В зв'язку з цим є потреба у формуванні системної нормативно-правової бази регулювання торговельної діяльності, оскільки проблема її розвитку стосується, по суті, всього населення України, яке щоденно має справу із сферою торговельного обслуговування. Об'єктами правового регулювання, насамперед, мають стати процеси товаропостачання,

реалізація товарів споживчого призначення і торговельне обслуговування (надання торговельних послуг покупцям).

2. Створення передумов для розвитку цивілізованої торгівлі. Головне завдання полягає в тому, щоб чітко визначити правові засади переходу до цивілізованої торговельної діяльності. Встановлення правових засад здійснення торговельної діяльності, вироблення її законодавчої стратегії формуватимуть стабільне і ефективне середовище для ведення підприємництва, сприятимуть закріпленню різних форматів торгівлі (великих магазинів, в тому числі мережевих, магазинів «біля дому», ринків, об'єктів дрібнороздрібної мережі) і розповсюдженню найбільш цивілізованих з них.

Україна, згідно результатів рейтингу Retail Real Estate Momentum Index, посіла 13-е місце серед 20 країн, в яких найбільш динамічно розвивається ринок торговельної нерухомості [5]. Проте, високі орендні ставки торговельної нерухомості гальмують зростання цивілізованих площ для провадження торговельної діяльності. Будучи однією із складових формування рівня торговельної надбавки, розмір орендної плати впливає на ціну реалізації товарів, а його зростання негативним чином позначається на цінній доступності товарів. В цьому зв'язку вбачаємо вагому роль органів місцевого самоврядування у встановленні обґрунтованих ставок орендної плати земельних ділянок, торговельних площ та місць для торгівлі на ринках, забезпеченні рівномірності територіального розміщення торговельних об'єктів, визначенні доцільності їх товарної спеціалізації.

3. Гармонізація взаємовідносин постачальників (виробників) та роздрібних торговельних операторів. Збільшення обсягів виробництва та імпорту зумовлює зростання потреби у розміщенні створених товарів, а на фоні дефіциту торговельних площ ринкова сила суб'єктів господарювання у роздрібній торгівлі істотно збільшується, дозволяючи їм в значному ступені диктувати умови постачальникам. Непоодинокими є випадки виникнення конфліктів між роздрібними торговельними мережами і постачальниками, підґрунтям яких в значній мірі є розповсюдженість додаткових вимог до

постачальників при укладанні договору поставки, з яких найбільшого розповсюдження набули цінові і бонусні зобов'язання постачальників перед торговельними мережами.

На нашу думку, посилення взаємних претензій у взаємовідносинах розвивається, скоріш за все, не внаслідок політики роздрібних продавців, що дискримінує постачальників, а внаслідок відсутності адекватної законодавчої бази, яка регулюватиме діяльність учасників ринку у відповідності до обґрунтованих «рамкових умов».

4. Захист прав споживачів. Усвідомлена необхідність боротьби проти переважання на вітчизняному ринку фальсифікованих споживчих товарів (особливо у сфері дрібнороздрібної та дрібнооптової торгівлі), що становить сьогодні справжню суспільну загрозу. Щороку збільшується кількість скарг населення на кваліфікацію торговельного персоналу, незнання ним правил торгівлі. Законодавством повинна бути передбачена вимога щодо наявності професійної підготовки працівників, які здійснюють безпосереднє обслуговування покупців – продавців, касирів, а також право роботодавців створювати власні навчальні центри. Зазначене сприятиме дотриманню прав споживачів на повну і достовірну інформацію, на придбання товарів належної якості тощо.

Інтегрування України до світової спільноти в тому числі актуалізувало проблематику поширення споживчих знань серед громадян з метою формування споживчої грамотності населення. Споживча освіта повинна реалізовуватися шляхом формування раціональної економічної поведінки людини, інформування та консультування населення, розвитку раціонального економічного мислення.

5. Сприяння розвитку національного виробництва споживчих товарів. Поряд з прямими заходами стимулювання споживчого попиту (зростання реальних доходів населення) слід приділити належну увагу інструментам непрямого стимулювання попиту населення, а саме впливу на уподобання споживачів шляхом пропаганди споживання вітчизняних товарів. З

метою створення умов, за яких продукція вітчизняних товаровиробників буде належним чином представлена на споживчому ринку та доступною за ціною, вважаємо необхідним встановити на законодавчому рівні обов'язкову вимогу до наявності в асортиментному переліку торговельних об'єктів визначеної частки соціально значущих товарів вітчизняного виробництва та сфокусувати зусилля на підтримці особистих підсобних і фермерських господарств.

6. Забезпечення соціалізації розвитку торгівлі, захист прав соціально незахищених верств населення. Наявність необлікованого сектору споживчого ринку, відсталість фінансового і сільськогосподарського секторів України, а також існування монопольного становища окремих товарних ринків призводить до цінових спекуляцій, пропозиції часто неякісних та фальсифікованих товарів. Різкі зміни цін на окремі товари часто не можна пояснити світовими тенденціями або іншими об'єктивними причинами, в їх основі лежать спекуляції з боку недобросовісних операторів ринку. Такого роду явища ускладнюють роботу торговельним підприємцям та негативно позначаються на формуванні споживчого кошика населення. Особливе занепокоєння викликає ситуація в сегменті соціально значимих товарів. В цьому зв'язку необхідним є обґрунтоване визначення переліку видів соціально значимих товарів та визначення дієвих інструментів впливу на рівень цін в даному сегменті. Експерти вважають доцільним створення оптових ринків агропродукції, проведення на систематичній основі районних ярмарків сільгосппродукції за цінами виробника.

Здійснення контролю державних органів за цінами на соціальні товари для захисту населення з низьким рівнем доходів є розповсюдженою практикою багатьох країн з ринковою економікою. У світі практикується фіксування цін, здійснюється контроль за ціноутворенням на внутрішньому ринку, існує державна монополія на виробництво і реалізацію окремих видів товарів, продукції, послуг, проводиться активна боротьба з проявами монополізму. При чому державна політика в області цін являє собою гнучку систему регулювання, яка адаптується до змінних умов виробництва і реалізації.

7. Забезпечення рівноправного розвитку усіх форм та видів торговельного підприємництва. До пріоритетних напрямів, на регулювання яких мають бути спрямовані зусилля держави, повинно стати забезпечення оптимального сполучення малого, середнього та великого торговельного підприємництва, усунення невизначеності у встановленні рівнів прийняття економіко-організаційних рішень по регулюванню торгівлі, спрощення та прискорення управлінських і організаційних процедур та створення на цій основі додаткових робочих місць та покращення якості торговельного обслуговування і захист прав споживачів, удосконалення системи оподаткування. Як засвідчив світовий досвід, розвиток торговельних мереж в зарубіжних країнах не призвів до зникнення малого бізнесу, оскільки останній переорієнтувався з роботи із кінцевими споживачами на діяльність, спрямовану на надання послуг для великих і середніх торговельних компаній.

8. Сприяння розвитку товаропровідної та торговельної інфраструктури. Основну задачу держави вбачаємо у створенні умов для розвитку товаропровідної системи, що забезпечить ефективну дистрибуцію для виробників (широке географічне охоплення, велика пропускна спроможність, низькі питомі витрати системи) та ефективно задоволення потреб населення (фізична доступність товарів, цінова доступність товарів, висока якість товарів і послуг). Створення такої інфраструктури дозволить забезпечити сприятливі умови для розвитку малого підприємництва.

Аналіз міжнародного досвіду у сфері розвитку товаропровідної інфраструктури свідчить про використання наступних основних інструментів її покращення: будівництво інфраструктурних об'єктів за рахунок держави; використання механізмів державно-приватного партнерства; надання різних пільг, а також створення необхідних адміністративних умов з метою залучення приватного капіталу для розвитку об'єктів інфраструктури.

9. Відновлення керованості розвитку торгівлі та відповідальності за порушення в цій сфері. До сьогодні немає ясності у питанні розмежування повноважень по регулюванню внутрішньої торгівлі, механізми реалізації

спільних повноважень законодавством не визначені, наявне дублювання функцій окремих контрольних (наглядових і правоохоронних) органів. Недостатньо уваги приділяється ролі органів місцевого самоврядування у регулюванні внутрішньої торгівлі в Україні. Нині органи місцевого самоврядування в основному виконують методичну, спостережну (моніторинг) і частково контролюючу функцію (дотримання чинного законодавства у сфері торгівлі). Розширення повноважень міських та обласних органів управління сприятиме реалізації торгівлею її соціальної функції і підвищить ефективність її впливу на розвиток економіки регіону.

Висновки. Отже, у державному регулюванні торгівлі найбільш важливим вбачається регламентація, зведення правил і обмежень здійснення торговельної діяльності, що є необхідною умовою її впорядкування. Розробка системи правил економічної поведінки для всіх учасників процесу необхідна для надання суб'єктам торгівлі самостійності в підприємницькій діяльності. Удосконалення механізму державного регулювання торгівлі на рівні окремих суб'єктів передбачає перетворення структур керування, засноване на чіткому розмежуванні функцій державного регулювання торгівлі й безпосереднього оперативно-господарського управління, що передбачає розвиток самостійного господарювання і самоврядування підприємств різних форм власності. Пріоритетними інструментами державного регулювання мають стати патентування, ліцензування, сертифікація торговельних послуг, планування і нормування розміщення торговельних об'єктів, їх державна реєстрація та ін.

Список використаної літератури

1. Соціально-економічний розвиток України за січень - грудень 2013 року. – К.: Держ. служба стат. України, 2013. – 31 с.
2. Діяльність суб'єктів господарювання у 2012 році: стат. зб. / за ред. І.М. Жук. – К.: Держ. служба стат. України, 2013. – 840 с.
3. Роздрібна торгівля України у 2012 році: [стат. зб.] / під заг. кер. В.О. Піщейка. – К.: Держ. служба стат. України, 2013. – 173 с.

4. Височин І.В. Державне регулювання торговельної діяльності в Україні та світі: порівняльний аналіз / І.В. Височин // Вісник КНТЕУ. – 2010. – № 3. – С. 11-23.

5. Україна на 13 місці в рейтингу країн за розвиненістю ринку торговельної нерухомості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://leonbm.com.ua/news/4210>

ВЫСОЧИН И. В. ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ВНУТРЕННЕЙ ТОРГОВЛИ В УКРАИНЕ.

В статье определены ключевые проблемы развития внутренней торговли в Украине и на их основе обобщены приоритетные направления государственного регулирования этого вида экономической деятельности.

Ключевые слова: внутренняя торговля, государственное регулирование, защита прав потребителей, органы местного самоуправления.

VYSOCHYN I. V. MAIN DIRECTIONS OF STATE CONTROL OVER INTERNAL TRADE IN UKRAINE.

In the article there are determined the main problems of development of internal trade in Ukraine and generalized the main directions of state control over such a type of economic activity based related to these problems.

Keywords: internal trade, state control, protection of consumers' rights, local authorities.